

ПОЗИЦІЯ ПРУССЬКОГО КОРОЛІВСТВА В ПИТАННІ ЩОДО НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЧОРНОГО МОРЯ РОСІЙСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ У 1856–1871 рр.

В'ячеслав Іванов

КНУ ім. Т.Г. Шевченка,

магістрант історичного факультету

Науковий керівник: к.і.н., доц. О.Ф. Іванов

slavik1855@gmail.com

У статті аналізується проблематика міжнародних відносин та зовнішньої політики Пруського королівства та Російської імперії в період від укладання Паризького трактату 1856 р. до завершення франко-пруської війни 1870–1871 рр., розкривається діяльність видатних керманів історії політики та дипломатії О. фон Бісмарка та О.М. Горчакова.

Ключові слова: Міжнародні відносини, нейтралізація, Паризький трактат, франко-пруська війна.

Проблема історії зовнішньої політики держав і міждержавних відносин є одним з пріоритетних напрямків дослідження в історичній науці. Однак, саме темі російсько-пруських зв'язків в контексті історії міжнародних взаємовідносин наприкінці 1850-х — початку 1870-х в не приділяється значна увага. Можливо, це стосується, того що більша увага надається в дослідженнях франко-російських чи британо-російських взаємовідносин. Цікаво, що дипломатична дуель між «залізним» канцлером Пруського королівства Отто фон Бісмарком та «оксамитовим» канцлером Олександром Горчаковим, навіть більше описана в художній літературі (зокрема в історичному романі «Битва залізних канцлерів» В.С. Пікуля), ніж в документально-історичній праці¹

Цікавим і корисним стануть мемуари Отто фон Бісмарка, аполегетичний документ, який дає нам можливість розглянути діяльність зовнішньополітичних структур Пруської держави в період об'єднання Німеччини під егідою скіпетра Гогенцоллернів і розкрити особливості альянсу двох держав — Пруссії та Росії в період домінування в політиці Європи Другої імперії². В ключі

¹ Див.: Пікуль В.С. Пером и шпагой. Битва железных канцлеров / В.С. Пикуль. — М.: Вече, АСТ, 2000. — 672 с.

² Бисмарк О. Мысли и воспоминания / О. Бисмарк. — М.: Соцэгиз, 1940. — 334 с. — Т. 1; Бисмарк О. Мысли и воспоминания / О. Бисмарк. — М.: Соцэгиз, 1940. — 288 с. — Т. 2. Сборник договоров России с другими государствами. 1856–1917. — М.: Гос. изд-во полит. литературы, 1952. — 464 с.; Сборник договоров России с другими государствами. 1856–1917. — М.: Гос. изд-во полит. литературы, 1952. — 464 с. Документы к отмене некоторых статей Парижского трактата 1856 года // <http://www.hist.msu.ru/ER/etext/FOREIGN/grchakov.htm> [Електронний ресурс. Дата відвідування: 23. 09. 2013 р.]

дослідження відмови Російської імперії від умов Паризького трактату 1856 р. ми надаємо ноті А.М. Горчакова від 19 (30) жовтня 1870 р.³.

Характеризуючи російську і радянську історіографію проблеми, треба відзначити фундаментальну працю Історія дипломатії, колективні монографії В.М. Хвостова, Л.І. Нарочницької, Н.С. Кіняпіної, В.М. Виноградова та інших видатних дослідників, а також першу спробу намалювати портрет Отто фон Бісмарка, як політика і дипломата — В.В. Чубинського⁴.

Серед досліджень російських істориків другої половини 90-х рр. ХХ — початку ХХІ ст. необхідно виокремити колективні праці «Росія та Чорноморські протоки (XVIII–XX ст.)», «Історія зовнішньої політики Росії. Друга половина XIX ст.», а також роботи, вже відомого дослідника В.Н. Виноградова та П.П. Черкасова, що в останніх публікаціях простежує еволюцію французького зовнішньополітичного курсу наприкінці 1850-початку 1870-х років⁵.

³ *Базилевич К.В.* О Черноморских проливах (Из истории вопроса) / К.В. Базилевич. — М., 1946. — 28 с.; *Виноградов В.Н.* Великобритания и Балканы / В.Н. Виноградов. — М.: Наука, 1985. — 336 с.; *Виноградов В.Н.* Британский лев на Босфоре / В.Н. Виноградов. — М.: Наука, 1991. — 160 с.; *История дипломатии* / Под ред. В.М. Хвостова, 2-изд. — М., 1963. — Т. 2. — 820 с.; *Международные отношения на Балканах 1856–1878 гг.* / Отв. ред. д.и.н., В.Н. Виноградов. — М.: Наука, 1986. — 416 с.; *Хвостов В.М.* Проблемы истории внешней политики России и международных отношений в конце XIX — начале XX века. Избранные труды / В.М. Хвостов. — М.: Наука, 1977. — 404 с.; *Шнеерсон Л.М.* Франко-прусская война и Россия. Из истории русско-пруссских и русско-французских отношений в 1867–1871 гг. / Л.М. Шнеерсон. — Мн.: Изд-во БГУ, 1976. — 304 с.; *Шнеерсон Л.М.* На перепутье европейской политики: Австр.-рус.-герм. отношения, 1871–1875 гг. / Л.М. Шнеерсон. — М.: Изд-во "Университетское", 1984. — 207 с.; *Нарочницкая Л.И.* Россия и отмена нейтрализации Черного моря. 1856–1871 гг. / Л.И. Нарочницкая. — М.: Наука, 1989. — 222 с.; *Киняпина Н.С.* Внешняя политика России второй половины XIX века. Учеб. пособие / Н.С. Киняпина. — М.: Высшая школа, 1974. — 280 с.; *Чубинский В.В.* Бисмарк. Политическая биография / В.В. Чубинский. — М.: Мысль, 1988. — 416 с.; *Чихачев П.А.* Великие державы и Восточный вопрос / П.А. Чихачев. — М.: Наука; Главная редакция восточной литературы, 1970. — 224 с.; *Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII — начало XX века.* — М.: Изд-во Наука; Главная редакция восточной литературы, 1978. — 440 с. — С. 147–148.

⁴ *История внешней политики России. Вторая половина XIX века (От Парижского мира 1856 г. до русско-французского союза).* — М.: Междунар. отношения, 1999. — 384 с., ил.; *Лопатников В.А.* Пьедестал: Время и служение канцлера Горчакова / В.А. Лопатников. — М.: Мол. гвардия, 2003. — 349 [9] с.: ил. — (Жизнь замечат. людей: Сер. биогр.; Вып. 844); *Виноградов В.Н.* Балканская эпопея князя Горчакова / В.Н. Виноградов; Ин-т славяноведения РАН. — М.: Наука, 2005. — 302 с.; *Черкасов П.П.* Наполеон III — император / П.П. Черкасов // Новая и новейшая история. — М., 2012. — № 3. — С. 197–216; *Черкасов П.П.* За кулисами Парижского конгресса 1856 года / П.П. Черкасов // Новая и новейшая история. — М., 2012. — С. 200–224; *Черкасов П.П.* Династическая борьба в российско-французских отношениях 1856–1870 годов / П.П. Черкасов // Новая и новейшая история. — М., 2013. — № 1. — С. 176–197.

⁵ *Тэйлор А. Дж.* П. Борьба за господство в Европе 1848–1918 / Алан Джон Персиваль Тэйлор; [пер. с англ. А. О. Зелениной и Д. Э. Куниной]. — М.: Иностранная литература, 1958. — 644 с.; *Wetzell D.* A Duel of Giants: Bismarck, Napoleon III, and the Origins of the Franco-Prussian War / David Wetzell. — Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2001. — 264 p. — Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=Lhp9xj9GjWIC&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>. Kolb E. Der Weg aus dem Krieg: Bismarcks Politik im Krieg und die Friedensanbahnung 1870/71 / Eberhard Kolb. — Мьнхен: Oldenbourg Verlag, 1990. — 408 s. — Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=P6Ozhv1PgSQ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>; Kolb E. Der Weg aus dem Krieg: Bismarcks Politik im Krieg und die Friedensanbahnung 1870/71 / Eberhard Kolb. — Мьнхен: Oldenbourg Verlag, 1990. — 408 s. — Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=P6Ozhv1PgSQ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>

В зарубіжній історіографії це питання простежують, можна відзначити, зокрема праці англійського історика А. Дж. Тейлора, який в свою чергу робить огляд історії світової політики держав в епоху зародження імперіалізму та інших дослідників, що зокрема приділяють увагу вивченню впливу франко-пруського конфлікту на хід політичних подій в Європі у 1860-ті — 1871 рр.⁶

В українській історіографії означена проблема практично не досліджувалася, оскільки вітчизняні вчені зосереджені, перш за все, на вивченні питань, що постали перед вітчизняною дипломатією після здобуття Україною незалежності. Тому питання пруссько-російських в українській історичній науці залишається ще зовсім не дослідженою. У 2010 р., щоправда, видатний вчений, доктор Київського національного університету, О.П. Машевський на основі аналізу широкого кола документів дослідив вплив Чорноморських проток на міжнародні відносини у останній третині XIX ст. — на поч. XX ст., всебічно проаналізувавши періоди дипломатичної боротьби. Але такі праці, як правило — винятки⁷.

Кримська війна та Паризький мир 1856 р. стали переломним рубежем в історії міжнародних відносин Європи. Російська імперія втратила роль потужної держави Європейського континенту, яку вона грала з часів Віденського конгресу 1814–1815 рр.⁸. Хоча царат і залишався ще міцним стовпом реакції, але його вплив в Європі був значно підірваний. На арені з'являється новий політичний гравець — бонапартиська Друга імперія, яка висувається на перший план⁹. Росії терміново був потрібний новий союзник. Стояло питання: хто це буде?

Між тим, керманіч російського зовнішньополітичного курсу за часів Миколи I (1825–1855 рр.), граф Нессельроде виходить у відставку і в квітні 1856 р. замість нього міністром іноземних справ стає князь Олександр Михайлович Горчаков, колишній однокурсник О. Пушкіна по Царськосільському лицю¹⁰.

Незважаючи на тимчасове поліпшення відносин з Францією, Горчаков, вже під час австро-франко-пруської війни 1859 р. почав шукати контакти з Прус-

⁶ Машевський О.П. Проблема Чорноморських проток у міжнародних відносинах (1870 р. — початок 1920-х рр.) / Олег Петрович Машевський. — К.: Аквілон-Плюс, 2010. — 792 с.

⁷ Базилевич К.В. О Черноморских проливах (Из истории вопроса) / К.В. Базилевич. — М., 1946. — 28 с. — С. 17.

⁸ Россия и черноморские проливы (XVIII–XX столетия). — М.: Международные отношения, 1999. — 560 с. — С. 164–165.; Чихачев П.А. Великие державы и Восточный вопрос / П.А. Чихачев. — М.: Наука; Главная редакция восточной литературы, 1970. — 224 с. — С. 40–41.

⁹ Нарочницкая Л.И. Россия и отмена нейтрализации Черного моря / Л.И. Нарочницкая. — М.: Наука, 1989. — С. 5–6.; Лопатников В.А. Пьедестал: Время и служение канцлера Горчакова / В.А. Лопатников. — М.: Мол. гвардия, 2003. — С. 10–11.; Виноградов В.Н. Британский лев на Босфоре / В.Н. Виноградов. — М.: Наука, 1991. — 160 с. — С. 110–111.; Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII — начало XX века. — М.: Изд-во Наука; Главная редакция восточной литературы, 1978. — 440 с. — С. 177–178.; Wilhelm I, King of Prussia and German Kaiser (in German) // http://www.preussen.de/en/history/1861_wilhelm_i.html. [Електронний ресурс. Дата відвідування: 07. 10. 2013 р.]

¹⁰ Нарочницкая Л.И. Россия и отмена нейтрализации Черного моря / Л.И. Нарочницкая. — М.: Наука, 1989. — 222 с.— С. 34–35.; Киняпина Н.С. Внешняя политика России второй половины XIX века. Учеб. пособие / Н.С. Киняпина. — М.: Высшая школа, 1974. — 280 с. — С. 22–23.; Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII — начало XX века. — М.: Изд-во Наука; Главная редакция восточной литературы, 1978. — 440 с. — С. 154–155.

ським королівством¹¹. Це в першу чергу пояснювалося тим, що обидві монархічні двори мали тісні династичні зв'язки (Вільгельм I, прусський король з 1861 р. був рідним дядьком російського імператора Олександра II), а по-друге, Австрійська імперія (з 1867 р. — Австро-Угорщина), перешкоджали планам, як Росії, так і Пруссії¹². До того ж, у 1863 р. спалахнуло польське національно-визвольне повстання. Отто фон Бісмарк, який став міністром-президентом Пруссії з вересня 1862 р., в умовах, коли Австрія, Англія та Франція виступили єдиним фронтом в підтримку повстанців, пруссаки укладають Альвенслебенську конвенцію 1863 р., яка в свою чергу, допомогла ізолювати та розгромити повсталі поляків. «Военная конвенция, заключенная в Петербурге в феврале 1863 г. генералом Густавом фон-Альвенслебеном, имела для прусской политики скорее дипломатическое, нежели военное значение. Она олицетворяла собой победу, одержанную в кабинете русского царя прусской политикой над польской, которая была представлена Горчаковым, великим князем Константином, Велепольским и другими влиятельными лицами. Достигнутый таким образом результат опирался на непосредственное решение императора вопреки стремлениям министров. Соглашение военно-политического характера, которое заключила Россия с германским противником панславизма против польского «братского племени», нанесло решительный удар намерениям полонизирующей партии при русском дворе; в этом смысле довольно незначительное, с военной точки зрения, соглашение выполнило свою задачу с лихвой. Военной надобности в нем в тот момент не было, русские войска были достаточно сильны, и успехи инсургентов существовали в значительной своей части лишь в весьма иной раз фантастических донесениях, которые заказывались из Парижа, фабриковались в Мысловицах, помечались то границей, то театром военных действий, то Варшавой и появлялись сперва в одном берлинском листке, а затем уже обходили европейскую прессу. Конвенция была удачным шахматным ходом, решившим исход партии, которую разыгрывали друг против друга в недрах русского кабинета антипольское монархическое и полонизирующее панславистское влияния»¹³.

З початком франко-пруської війни 1870 р. Російська імперія відмовилася від втручання в справи Західної Європи¹⁴. Горчаков, як і обіцяв Бісмарку налаштував царя Олександра II проти Австрії; знову тут, як і в 1866 р. царські збройні сили були зосереджені біля австро-угорського кордону — це в багатьох

¹¹ Нарочницкая Л.И. Россия и отмена нейтрализации Черного моря / Л.И. Нарочницкая. — М.: Наука, 1989. — 222 с. — С. 48–49.

¹² Бисмарк О. Мысли и воспоминания / О. Бисмарк. — М.: Соцэкгиз, 1940. — 334 с. — Т. 1. — С. 229.

¹³ Чубинский В.В. Бисмарк. Политическая биография / В.В. Чубинский. — М.: Мысль, 1988. — 416 с. — С. 205.

¹⁴ Базилевич К.В. О Черноморских проливах (Из истории вопроса) / К.В. Базилевич. — М., 1946. — 28 с. — С. 18–19.; Wetzels D. A Duel of Giants: Bismarck, Napoleon III, and the Origins of the Franco-Prussian War / David Wetzels. — Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2001. — 264 p. — P. 69–0. Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=Lhp9xj9GjWlC&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>.

відношеннях утримало «войовничу» партію ерцгерцога Альбрехта, героя кампанії 1866 р., від організації допомоги Франції, яка і почала утримувати удар за ударом від військ Пруссії та Північно-Німецького союзу¹⁵.

Як бачимо, канцлер О.М. Горчаков (1798–1883), скориставшись альянсом між Петербургом і Берліном, за підтримки Отто фон Бісмарка, проголосив спочатку проект щодо нейтралізації Чорного моря від 7 вересня, а 31 жовтня — знаменитий циркуляр, який відміняв сумнозвісні положення Паризького трактату 1856 р., стосовно відмови Росії мати військово-морські бази та арсенали на Чорному морі¹⁶. «Неоднократные нарушения, которым в последние годы подверглись договоры, почитаемые основанием европейского равновесия, поставили императорский кабинет в необходимость вникнуть в их значение по отношению к политическому положению России. В числе этих договоров, к России наиболее непосредственно относится трактат 18-го/30-го марта 1856 года. В отдельной конвенции между обеими прибрежными державами Черного моря, составляющей приложение к трактату, заключается обязательство России ограничить свои морские силы до самых малых размеров. С другой стороны, трактат установил основное начало нейтрализации Черного моря. Державы, подписавшие трактат, полагали, что это начало должно было устранить всякую возможность столкновений как между прибрежными государствами, так равно и между последними и морскими державами. Оно долженствовало умножить число стран, пользующихся, по единоголосному уговору Европы, beneficiaми нейтрализации, и, таким образом, ограждать и Россию от всякой опасности нападения»¹⁷.

У цій ноті Горчаков приводить факти непослідовної політики держав Європи, свідоцтва порушень умов підписання Паризького трактату, його основних положень. Причому, незважаючи на різку критику Лондона і Відня, заява російського уряду свідчила про те, що імперія не збирається погрожувати Османській імперії і англійські ескадри не «матимуть наміру захищати Туреччину щодо нападу з нашого боку». Отто фон Бісмарк, не забуваючи про підтримку Пруссії під час війн з Австрією та Францією, в умовах коли пала Друга імперія і тимчасовий уряд III французької республіки в Бордо на чолі з Адольфом Т'єром не міг відновити в напівокупованій країні порядок, схвалив дії свого колишнього вчителя. О.М. Горчаков пішов на акт нейтралізації ще й тому що, попереджуючи про можливу невдячність Пруссії царя Олександра, що в принципі незабаром і сталося. Бісмарк так пояснював згоду на акт нейтралізації: «В России личные чувства императора Александра II, не только его дружеское расположение к своему дяде, но и антипатия к Франции, служили нам известной гарантией, значение которой могло быть подорвано французистым

¹⁵ Тэйлор А. Дж. П. Борьба за господство в Европе 1848–1918 / Алан Джон Персиваль Тэйлор; [пер. с англ. А.О. Зелениной и Д.Э. Куниной]. — М.: Иностранная литература, 1958. — 644 с. — С. 241–243.

¹⁶ Сборник договоров России с другими государствами. 1856–1917. — М.: Гос. изд-во полит. литературы, 1952. — 464 с. — С. 103–104.

¹⁷ Бисмарк О. Мысли и воспоминания / О. Бисмарк. — М.: Соцэкгиз, 1940. — 288 с. — Т. 2. — С. 99.

(franzosirende) тщеславием князя Горчакова и его соперничеством со мной. Было поэтому большою удачей, что тогдашняя ситуация дала нам возможность оказать России услугу в отношении Черного моря. Подобно тому как недовольство русского двора упразднением ганноверского престола, вызванное родственными связями королевы Марии, смягчено было территориальными и финансовыми уступками, сделанными в 1866 г. ольденбургским родственникам русской династии, так и в 1870 г. представилась возможность оказать услугу не только династии, но и Российской империи на почве политически неразумных и поэтому на длительный срок невозможных постановлений, которые ограничивали Российскую империю в отношении независимости принадлежащего ей побережья Черного моря. Это были самые неудачные постановления Парижского трактата: стомиллионному народу нельзя надолго запретить осуществлять естественные права суверенитета над принадлежащим ему побережьем. Длительный сервитут такого рода, какой был предоставлен иностранным государствам на территории России, являлся для великой державы невыносимым унижением. Для нас же это было средством развивать наши отношения с Россией»¹⁸.

Що важливо, Росія знайшла ще одного важливого союзника, окрім Прусії — Сполучені Штати Америки, які виразили їй цілковиту підтримку, завдяки тому, що царський уряд запобіг інтервенції англо-французької коаліції під громадянської війни 1861–1865 рр. Знов ж таки, завдяки дипломатичному хисту О.М. Горчакова, американський уряд після громадянської війни офіційно сприяв закріпленню позицій Російської імперії на Чорному морі, що особливо позначилося під час загострення Східної кризи 1875–1878 рр., коли США знову надає фінансову та політичну підтримку уряду «оксамитового» канцлера¹⁹.

Остаточно вирішення «севастопольської проблеми» сприяла Лондонська конференція 1871 р., де завдяки таланту А.М. Горчакова було досягнуто остаточній нейтралізації Чорного моря, відновлення морських збройних сил, розширення зовнішньої торгівлі через протоки та прискорення освоєння кавказького узбережжя²⁰. Суспільна думка Російської імперії не без успіхів приписувала успіх дипломатії. Сам Олександр Михайлович вважав цю подію головною в своєму житті. Імператор Олександр II надав йому титул «светлости». Нагороди отримали і інші співробітники МІДу, серед яких і був майбутній діяч російської дипломатії — М.П. Ігнат'єв²¹.

¹⁸ Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII — начало XX века. — М.: Изд-во Наука; Главная редакция восточной литературы, 1978. — 440 с.— С. 176–177.; *Виноградов В.Н.* Балканская эпопея князя Горчакова / В.Н. Виноградов; Ин-т славяноведения РАН. — М.: Наука, 2005. — 302 с. — С. 183–184.

¹⁹ Международные отношения на Балканах 1856–1878 гг. / Отв. ред. д.и.н., В.Н. Виноградов. — М.: Наука, 1986. — 416 с. — С. 222–223.

²⁰ Россия и черноморские проливы (XVIII–XX столетия). — М.: Международные отношения, 1999. — 560 с. Россия и черноморские проливы (XVIII–XX столетия). — М.: Международные отношения, 1999. — 560 с. — С. 192–193.

²¹ *Хвостов В.М.* Проблемы истории внешней политики России и международных отношений в конце XIX — начале XX века. Избранные труды / В.М. Хвостов. — М.: Наука, 1977. — 404 с. — С. 287–288.

Отже, ми з'ясували, що в умовах нових геополітичних змін, адміністрація О.М. Горчакова змогла відновити зовнішнє та внутрішнє становище Російської імперії, досягнувши статусу-кво на Чорному морі в період франко-пруського збройного конфлікту 1870–1871 рр. Нейтралізація Чорного моря входила до плану Російської імперії, як акт, який суперечив з політичними та економічними планами європейських держав, що прагнули відсторонити імперію від ласих шматочків «османського пирога» особливо Австрію та Англію. Орієнтація на Пруссію, як державу, яка єдина підтримала Росію під час спалаху польського повстання 1863–1864 рр. А Пруссія, в свою чергу, вступаючи в війну з Францією, намагаючись заручитися бажаною підтримки Петербургу, прямо заявила про згоду з актом нейтралізації. І хоча, дипломатична дуель Бісмарка–Горчакова була ще попереду, акт нейтралізації Чорного моря не був би реалізований, без згоди «залізного канцлера».

ПОЗИЦИЯ ПРУССКОГО КОРОЛЕВСТВА В ВОПРОСЕ О НЕЙТРАЛИЗАЦИИ ЧЕРНОГО МОРЯ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИЕЙ В 1856–1871 гг.

Вячеслав Иванов

КНУ им. Т.Г. Шевченка

магистрант исторического факультета

Научный руководитель: к.и.н., доц. А.Ф. Иванов

slavik1855@gmail.com

В статье анализируется проблематика международных отношений и внешней политики Прусского королевства и Российской империи в период от заключения Парижского трактата 1856 до завершения франко-прусской войны 1870–1871 гг, раскрывается деятельность выдающихся руководителей истории политики и дипломатии О. фон Бисмарка и А.М. Горчакова.

Ключевые слова: Международные отношения, нейтрализация, Парижский трактат, франко-прусская война.

THE POSITION OF THE KINGDOM OF PRUSSIA IN QUESTION OF NEUTRALIZATION OF THE BLACK SEA BY RUSSIAN EMPIRE IN THE YEARS 1856–1871.

Vyacheslav Ivanov

KNU of Taras Shevchenko

student of the Magistrates of History faculty

Supervisor: PhD. A.F. Ivanov

slavik1855@gmail.com

The article analyzes the problems of international relations and foreign policy of the Kingdom of Prussia and the Russian Empire in the period from the contract of the Treaty of Paris in 1856 before the end of the Franco-Prussian War of 1870–1871, revealed the activities of the outstanding people of the history of politics and diplomacy, O. von Bismarck and A.M. Gorchakov.

Keywords: International relations, neutralization, the Treaty of Paris, the Franco-Prussian War.